Významné osobnosti naší univerzity

Vzpomínka na prof. Adolfa Kellnera

V květnu minulého roku bylo tomu šedesát let, co zemřel prof. Adolf Kellner, a letos v březnu vzpomeneme sto padesáti let od jeho narození. U příležitosti obou výročí chceme si připomenout tohoto předního českého jazykovědce, profesora Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Adolf Kellner (27. 3. 1904 – 31. 5. 1953) pocházel ze Štramberku, maturoval na příborském gymnáziu a vystudoval filozofickou fakultu v Brně. Pak několik let vyučoval na brněnských středních školách a po válce působil na alma mater.

S profesorem Kellnerem jsou spjaty především práce o slezských dialektech, ale významné jsou i jeho příspěvky věnované slovenským nářečím (nářečím na Šariši, na Čadecku, na Spiši). Šlo zpravidla o nářečí s četnými prvky dialektů polských.

O svém rodném nářečí napsal Kellner doktorskou disertaci, kterou v roce 1939 vydal pod názvem Štramberské nářečí. Jde o popis mluvnické stavby dialektu tzv. moravské laštiny, tj. dialektu několika obcí okresu Nový Jičín. Přesností shromážděného materiálu a hlavně metodickou promyšleností stalo se Kellnerovo dílo napodobovaným vzorem pro ostatní naše nářeční monografie. Popis synchronního stavu je tu kombinován s výklady o vývoji hláskoslovných jevů od nejstarších dob po současnost. Kromě hláskosloví a tvarosloví přináší monografie i stručný přehled nářečního tvoření slov a skladby.

Stěžejním dílem Adolfa Kellnera je dvojdílný spis Východolašská nářečí (Brno I 1946; II 1949). Autor v něm na základě důkladných terénních výzkumů a podle stejných metodických postupů jako ve své první monografii popsal a analyzoval nářeční materiál z oblasti přechodných nářečí česko-polských na Bohumínsku, Těšínsku, Jablunkovsku a zčásti na Frýdecku-Místecku. Zkoumaná oblast těchto západotěšínských dialektů je rozsáhlá (jde téměř o sto obcí) a značně diferencovaná; autor na 43 jazykových jevech zachytil jejich hranice na mapách. Tvoření slov a skladba jsou pojaty diferenčně a méně detailně, nicméně si jich nepřestáváme vážit, pořád jsou totiž vhodným pramenem pro komparatisticky pojaté studie.

Druhý díl obsahuje slovní zásobu západotěšínských dialektů. Šíří a přesností výkladů významů slov, lokalizací dokladů, jemností zápisů složité hláskoslovné soustavy a doložením výrazů v kontextu umožňuje sledovat vztahy těchto nářečí k dialektům slovenským, polským i moravským. Najdeme tu také obecnou charakteristiku zkoumaných dialektů a jejich přesné územní vymezení. Autor ukázal, že tato nářečí jsou stupňovitě diferencována podle intenzity pronikání prvků různého původu. Z mapek lze vyčíst značný vliv češtiny, svědčící o staré souvislosti tohoto území s Moravou. Kellnerovy závěry o původním českém charakteru Těšínska se opírají především o zjištění českých lexikálních prvků. Jejich počet není malý a patří do základní slovní zásoby, nicméně jejich význam nelze přeceňovat. V současné době se ovšem tyto dialekty vyvíjejí společně s národním českým jazykem.

Kellner je též autorem četných závažných studií, statí a článků. Některé přispívají k dílčímu poznání současného stavu nářečí ve Slezsku, jiné k obecnějším teoretickým výkladům. Pozornosti zaslouží zvláště studie Jazykové poměry v levém

horním Poodří (sb. Naše řeč, náš lid, Opava 1946). Autor v ní doložil, že nářečí na Hlubčicku a Ratibořsku patří k nářečím českého typu, jež se dnes vyvíjejí v rámci polského národního jazyka. Cenná je též Kellnerova stať Slezsko po stránce jazykové (sb. Slezsko, český stát a česká kultura, Opava 1946). V ní se autor pokusil vysledovat úlohu jazyka při formování národního povědomí.

Především pro posluchače dialektologie byla určena přehledná učebnice Úvod do dialektologie (Praha 1954). V ní nacházíme vymezení disciplíny, přehled historie dialektologického bádání, pojednává se zde o vztahu nářečí k dějinám společnosti a o jiných otázkách obecně jazykovědného dosahu. Jak dobře je tato knížka napsána, svědčí její obliba i u dnešních posluchačů.

Nemůžeme zapomenout na Kellnerovu iniciativu na přípravných pracích pro Český jazykový atlas a na jeho zásluhu na tom, že v Brně bylo založeno dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, středisko pro studium vývoje mluvy na Moravě.

Prof. Adolf Kellner přednášel na filozofické fakultě českou a polskou gramatiku a vedl nezapomenutelné semináře z dialektologie. Jsem nepochybně poslední přihlášený a patrně i nejmladší účastník těchto jeho seminářů. V nich se referovalo o nejnovějších publikacích z dialektologie a posuzovaly se diplomové práce a doktorské disertace. Vážil jsem si toho, že tam bylo prostředí kritické, ale zároveň ohleduplné. Rozhodně byly to semináře užitečné. S panem profesorem jsem se také účastnil nářeční exkurze na Frýdecko. Tehdy mě zvlášť zaujala jeho schopnost navázat vztah bezmezné důvěry s informátory, se stařičky a stařenkami. Stačilo pár minut a bylo po počátečním ostychu. Dnes vím, že takovou vlastnost nelze nacvičit, že si ji člověk musí přinést jako dědičný dar z rodiny, s ní se musí narodit.

Pan profesor Kellner zemřel náhle a mlád, neměl ještě ani padesát let. O něm však neplatí: Sejde z očí, sejde z mysli. Na takovou vzácnou, ušlechtilou, mravně odpovědnou osobnost se nezapomíná.

J. Balhar

120 let od narození Zdeňka Hájka

Na 13. březen připadá 120. výročí narození profesora slovanských dějin na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity Zdeňka Hájka (1894–1958). Po maturitě na gymnáziu v Čáslavi (1913) si zapsal na Filozofické fakultě české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze obory dějepis a zeměpis. Ale již v říjnu 1914 byl povolán do rakousko-uherské armády a vyslán na východní frontu do Haliče, kde byl následujícího roku zajat ruskými vojáky a dva roky strávil v zajetí. V srpnu 1917 vstoupil do československých legií, se kterými se v roce 1920 vrátil z Vladivostoku přes Panamský průplav a Bahamské ostrovy do vlasti. Po návratu pokračoval v univerzitních studiích a získal vysvědčení učitelské způsobilosti pro výuku dějepisu a zeměpisu na vyšších středních školách. Další roky zastával funkci asistenta prof. Jaroslava Bidla ve východoevropském oddělení historického semináře. V roce 1924 obhájil rigorózní práci na téma Styky rusko-byzantské do konce 10. století.

V roce 1925 odešel Hájek do Brna, kde 16 let působil jako středoškolský profesor. Začal se zajímat o osudy Poláků vězněných na Špilberku. Zapojil se také do činnosti brněnského Československo-polského klubu, a to jako jeho místopředseda. V letech 1928–1931 studoval v polských archivech, zejména ve Lvově, a to z velké části za vlastní finanční prostředky. Po nacistické okupaci českých zemí byl